

ФІНАНСОВИЙ МЕХАНІЗМ ДІЯЛЬНОСТІ КОМЕРЦІЙНОГО БАНКУ

Олена Лисянська, асистент кафедри банківської справи Української академії банківської справи Національного банку України, м. Суми

Актуальність підвищення ефективності діяльності комерційних банків має надзвичайне значення в період формування, становлення та розвитку кредитного ринку. Посилення конкуренції між депозитними установами, поява конкурентів — небанківських установ (страхових, трастових компаній, пенсійних фондів), вплив вкладів із банків внаслідок розвитку ринку цінних паперів зумовили необхідність використання банками нових фінансових інструментів забезпечення стійкості та більш гнучкого реагування на можливі ризики.

Простежується спрямованість на практичний аспект ефективної банківської діяльності, недостатня увага до стратегічних (довгострокових) результатів діяльності банку; акцент робиться на досягнення оптимального кінцевого результату в певних умовах, але реалізація фінансового механізму насамперед передбачає саме стратегічні результати.

Слід зазначити, що в економічній літературі немає єдиного підходу до визначення сутності фінансового механізму. Вітчизняні дослідники зазначають, що в цілому існують два різних підходи до трактування поняття фінансовий механізм. Перший полягає у розгляді фінансового механізму як механізму функціонування фінансів. Так, наприклад, М.Г. Лапуста та П.С. Нікольський зазначають, що якщо фінанси — об'єктивна економічна категорія, яка відображає об'єктивно існуючі фінансові грошові відносини, то фінансовий механізм — це об'єктивно-суб'єктивна система управління фінансами, що організується підприємствами, державою відповідно до об'єктивно існуючих економічних законів. На підставі цього підходу розуміння фінансового механізму зводиться до організаційного відображення фінансових відносин, що більш точноше було б назвати організацією фінансів або, з позиції управління фінансами, фінансовим менеджментом.

У трактуванні сутності фінансового механізму провідними вітчизняними вченими О.Д. Василюком, Ю.М. Воробйовим, М.І. Крупкою, В.М. Опаріним, К.В. Павлюк відобразився більш поширений підхід, який трактує фінансовий механізм як сукупність форм, методів і важелів фінансового впливу на соціально-економічний розвиток суспільства.

Деякі дослідники конкретизують дію форм, методів та інструментів фінансового механізму, визначаючи, що за їх допомогою забезпечується процес суспільного відтворення, тобто здійснюються розподільчі та пере-

розподільчі відносини, утворюються доходи суб'єктів господарювання і фонди грошових коштів.

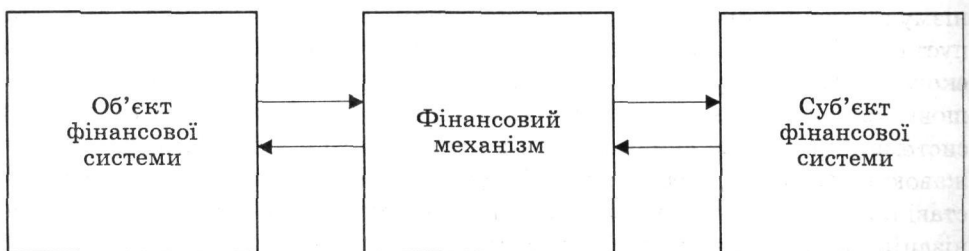
Набір методів та інструментів змінюється залежно від об'єкта регулювання, тобто економічного явища чи процесу впливу фінансового механізму, а функціонування фінансового механізму відбувається у різних сферах і ланках фінансових відносин.

Спостерігається деяка неузгодженість і у формуванні складових фінансового механізму. Одні визначення не враховують важелів, другі не згадують про інструменти чи методи, треті замінюють всі ці поняття "системою фінансового впливу" або "системою управління", не уточнюючи при цьому складових. На нашу думку, такі розбіжності пов'язані з тим, що форми впливу залежать від рівня абстрагування в економічних дослідженнях. Суттєвим недоліком багатьох визначень фінансового механізму є саме те, що вони не містять переліку джерел забезпечення фінансового впливу.

Власне поняття "механізм" (від гр. *mechanē* — машина) означає систему, устрій, що визначає порядок певного виду діяльності. У сферу дослідження економіки його запозичили з технічних наук, де він означав сукупність рухомих з'єднаних ланок, які здійснюють задані рухи, при цьому кожному положенню одного з них відповідає стан інших ланок механізму.

Отже, можна сказати, що всі складові фінансового механізму взаємопов'язані в їх ієрархічній послідовності і в комплексі визначають результат впливу.

На макрорівні фінансовий механізм є складовою єдиної фінансової системи, способом взаємодії об'єкта (сфери фінансів) і суб'єкта фінансової системи (сукупності фінансових органів) (рисунок). Іншими словами, фінансовий механізм забезпечує взаємозв'язок між підприємствами, домогосподарствами, галузями, комплексами народного господарства як об'єктами фінансової системи та фінансовими установами та органами як її суб'єктами.

Місце фінансового механізму в фінансовій системі держави

Фінансовий механізм держави забезпечує умови для макроекономічних процесів, а на мікрорівні — фінансовий механізм окремого підприємства повинен сприяти чіткій взаємодії усіх його елементів: податкових, кредитних, бюджетних, валютних, митних тощо. Отже, фінансовий механізм стимулює весь процес відтворення: виробництво, розподіл, обмін і споживання.

Використання певних елементів фінансового механізму в діяльності вітчизняних та зарубіжних банків свідчить, що фінансовий механізм є самостійною економічною категорією, визначення якої потребує розгляду особливостей зовнішнього оточення комерційних банків, умов розвитку конкуренції на кредитному ринку, визначення суб'єктів та об'єктів фінансового механізму.

Основні суб'єкти фінансового механізму — комерційні банки та їх підрозділи, клієнти (юридичні та фізичні особи), які є споживачами банківських продуктів. Таким чином, суб'єктами фінансового механізму банківської діяльності є сукупність активних сил, які впливають на можливості банку встановлювати і підтримувати відносини успішного співробітництва з цільовими клієнтами.

Основним об'єктом фінансового механізму є оточення банку, яке утворюють причинно-наслідкові зв'язки економічних явищ і процесів, що прямо чи побічно впливають на ефективність діяльності банку.

Як складові фінансового механізму доцільно розглядати банківські технології, тобто стан науково-технічного розвитку, оскільки це передбачає одночасно прогностичні оцінки стосовно розвитку банківських технологій; умови конкуренції на кредитному ринку, його кон'юнктуру, прогнозування попиту; ринковий ризик, який слід деталізувати через ризик ліквідності, кредитний ризик, ризик капіталу, операційний ризик, валютний та процентний ризики; деталізацію діяльності стосовно управління активами та пасивами, прибутками та витратами, рівнем ризику операцій.

Таким чином, об'єктами фінансового механізму є:

- умови конкуренції на кредитному ринку, його кон'юнктура, прогнозування попиту;
- комплекс заходів з розробки банківських продуктів і послуг, встановлення їх цін, планування каналів збуту, просування;
- стан науково-технічного розвитку;
- банківські ризики (ризик ліквідності, кредитний ризик, ризик капіталу, операційний ризик, валютний та процентний ризики);
- заходи з формування капіталу банку, а також його структура;
- якість активів (кількісний та якісний аналізи структури кредитно-інвестиційного портфеля банку);
- показники прибутковості функціонування банку, які дозволяють робити висновки про ефективність його роботи;
- показники ліквідності та платоспроможності банку, які гарантують його фінансову стійкість;
- корпоративна культура банку.

На підставі аналізу існуючих теоретичних досліджень, враховуючи визначені суб'єкти й об'єкти, можна остаточно визначити фінансовий механізм діяльності комерційних банків як узагальнену модель дій, методів та інструментів, необхідних для досягнення довгострокових цілей комерційного банку стосовно оптимізації співвідношення між задоволенням потреб клієнтів та максимізацією банківського прибутку шляхом реструктуризації та перерозподілу фінансових ресурсів з метою забезпечення ефективного функціонування та отримання стабільних доходів.

Запропоноване визначення фінансового механізму передбачає розгляд саме організаційно-управлінських стратегій банківської діяльності. За визначенням Б. Карлофа, стратегія є узагальненою моделлю дій, необхідних для досягнення поставлених цілей шляхом координації та розподілу ресурсів компанії. І.О. Спіцин і Я.О. Спіцин стверджують, що стратегія є визначенням основних довгострокових цілей та завдань підприємства шляхом підтримання співвідношення між потенційними можливостями та ресурсами.

Моделювання принципів та функцій фінансового механізму потребує порівняльного аналізу орієнтації на споживача та операційної орієнтації банківської діяльності (табл. 1).

Таблиця 1. Порівняльний аналіз орієнтації на споживача та операційної орієнтації банківської діяльності

Орієнтація на споживача	Операційна орієнтація
Наявність інноваційних ідей під час планування продуктів та послуг (враховуючи етапи їх життєвого циклу)	Реалізація затратних принципів планування на основі бюджетів
Розробка випереджальних програм залучення й утримання клієнтів (порівняно з конкурентами)	Можливості банку приводяться у відповідність із чітко визначеними поточними потребами
Операційні можливості приводяться у відповідність із вимогами ринку	Особлива увага приділяється зменшенню витрат і кредитних збитків
Пошук та моделювання ринкових ніш для банківських продуктів і послуг. Забезпечення довгострокового прибутку завдяки ринковим дослідженням	Відсутність ринкових досліджень
Інвестиційна діяльність з метою завоювати позицію ринкового лідера. Інвестиції робляться в довгострокові програми розвитку на підставі кількісних оцінок ризиків та можливостей порівняно з конкурентами	Максимізація короткострокового прибутку
Економіко-статистичне та фінансове прогнозування. Дослідження стратегії розвитку економіки держави і банківської системи. Прогнозування потреби в банківських продуктах на тривалу перспективу	Акцент на кількісний опис поточної діяльності. Максимально корисне використання наявного операційного потенціалу

Проведений порівняльний аналіз дає можливість стверджувати, що фінансовий механізм — це система спеціальних знань, пов'язаних із дослідженням ринкових тенденцій, науковим обґрунтуванням реалізації будь-яких заходів, планів, програм, управлінських рішень, контролем за їх виконанням, кількісною оцінкою досягнутих результатів, а також пошуком, виміром та обґрунтуванням резервів зростання ефективності фінансових показників діяльності банку.

Проведене дослідження є підставою для дослідження класифікаційної моделі принципів фінансового механізму, яка наведена в табл. 2.

Таблиця 2. Класифікаційна модель принципів фінансового механізму

№	Принцип	Зміст
1	Орієнтація на державний підхід в оцінюванні економічних явищ та моделюванні основних показників розвитку банку	Аналізуючи перспективи розвитку, необхідно враховувати специфіку тієї країни, де функціонує банк: її законодавчу базу, стан розвитку банківської системи, нормативні вимоги центрального банку, основні напрямки грошово-кредитної політики та тенденції їх зміни
2	Науковість	Використання новітніх технологій в галузі планування та прогнозування обсягів продажів, оцінки ризиків, сегментування, оцінки ринкових можливостей та небезпек
3	Комплексність, системність	Комплексність передбачає охоплення всіх елементів макрооточення та мікрооточення, щоб визначити реальну позицію банку на кредитному ринку. Системність слід розглядати як взаємозв'язок окремого елемента оточення з іншими. Наприклад, аналіз якості активів супроводжується вивченням різних типів ризиків, які, в свою чергу, також є елементом оточення банку
4	Об'єктивність, конкретність, точність	Використання достовірної інформації під час аналізу банківської діяльності. Висновки та рекомендації за результатами цього аналізу мають супроводжуватися та економічно обґрунтовуватися точними аналітичними розрахунками
5	Дієвість	Фінансовий механізм має активно впливати на економічні показники діяльності банку через своєчасне виявлення недоліків, можливостей та резервів підвищення ефективності. Результати аналізу ринкових можливостей та загроз щодо ресурсної бази банку необхідно використовувати для обґрунтування, коригування та уточнення планових показників
6	Оперативність	Швидке та своєчасне проведення аналізу кон'юнктури кредитного ринку, умов конкуренції, пріоритетів розвитку банку
7	Ефективність	Результатом реалізації фінансового механізму має стати створення інформаційної бази для прийняття управлінських рішень стосовно формування структури активів і пасивів, інвестиційної та кредитної політики банку

Таким чином, реалізація фінансового механізму банківської діяльності на підставі розглянутих принципів суттєво позитивно вплине на ефективність та результативність фінансової діяльності банку.

Принципи впливають на функції і забезпечують їх виконання. Специфічність функціональних зв'язків комерційного банку робить його суб'єктом господарювання, який є точкою перетину фінансових, матеріальних, кадрових та інформаційних потоків, що відображають сферу його діяльності та впливають на ступінь невизначеності зовнішнього оточення, тобто на виникнення зовнішніх та внутрішніх банківських ризиків. Ризики — це виключно недетерміновані процеси, що протікають у банку та його економічному оточенні.

Функціонування банку, з позицій впливу на нього чинників макроекономічної ситуації на кредитному ринку України, обтяжене ризиком, зумовленим різноманітними збуреннями фінансового ринку: коливання відсоткових ставок і попиту на кредитні ресурси, дії НБУ, коливання валютних курсів, інфляція та інфляційні сподівання.

До чинників мікрооточення банку можна віднести негативні результати управління власними та залученими коштами, погіршення міжособистісних відносин у колективі, відсутність інформаційної бази, недостатня якість і конкурентоспроможність банківських продуктів, недосконало розроблені асортиментна, цінова, збутова та комунікаційна політики банку. Отже, розмаїття функціональних зв'язків комерційного банку призводить до появи ризиків, якими обтяжені практично всі сфери банківської діяльності.

Таким чином, до функцій фінансового механізму слід віднести заходи, за допомогою яких необхідно віднайти у межах конкретної фінансово-господарської системи та конкретної ситуації оптимальне співвідношення між прибутком, ризиком і ліквідністю з метою забезпечення стійкості комерційного банку як умови стабільності доходів.

Зазначимо, що фінансову стійкість комерційного банку доцільно розглядати як динамічний інтегральний показник спроможності банку з максимальною ефективністю й мінімальним ризиком виконувати свої функції, гармонійно взаємодіючи з факторами зовнішнього оточення в умовах розвитку конкуренції на кредитному ринку.

На підставі проведеного дослідження зазначимо, що метою реалізації фінансового механізму банківської діяльності є забезпечення фінансової стійкості комерційного банку як умови отримання стабільних доходів. Фінансовий механізм передбачає облік і вивчення процесів, що відбуваються на ринку капіталу, як у цілому, так і в окремих його секторах: банківській сфері, кредитній системі на ринку цінних паперів.